

Vem kan rädda den svenska välfärden?

Johan Jönsson⁷

Kan vi bevara den svenska välfärden? Hur ska det i så fall gå till? Alla vet vi att välfärd kostar pengar. Vi ska ha råd med barnomsorg, utbildning, sjukvård, äldreomsorg m.m. Till det ska vi ha råd att rehabilitera de allt fler sjukskrivna samt förhoppningsvis få lite över till pensionsersättningar. Många analytiker, politiker m.fl. menar att de personer som idag är i arbete måste arbeta mer för att vi ska klara av detta. Det ska ske antingen genom en ökad veckoarbetstid eller genom höjd pensionsålder. Tanken med den här artikeln är att beskriva fler alternativ till hur vi kan öka den del av livet som den svenska befolkningen arbetar (försörjningsdelen⁸).

Svenska folket måste arbeta mer

En stor del av dagens politiska debatt handlar alltså om att svenska folket måste arbeta mer, antingen genom fler timmar eller genom en höjd pensionsålder. Det är svårt att inte hålla med dessa analytiker när det gäller att något måste göras. På 10-20 års sikt kommer försörjningskvoten⁹ att stiga, vi får en större andel i icke arbetsför ålder. Dessutom ökar livslängden (befolkningen blir äldre), vårdbehovet ökar m.m. På grund av dessa med flera faktorer måste samhället få ut fler arbetstimmar för att bibehålla standarden på välfärden. Det finns dock fler sätt att höja den genomsnittliga försörjningsdelen än att arbeta fler timmar per vecka eller höja pensionsåldern.

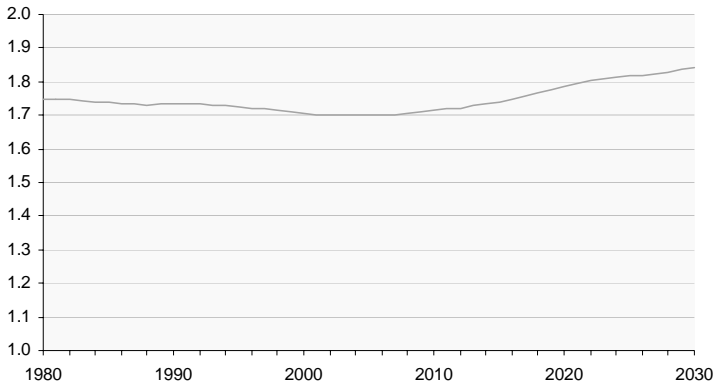
⁷ Författaren är statistiker vid enheten för arbetskraftsundersökningar vid SCB. Förfrågningar kan ställas direkt till författaren via e-post med adress fornaman.efternamn@scb.se.

⁸ Försörjningsdel = Den del av livet som en person arbetar. Förväntat antal arbetstimmar dividerat med förväntat antal levnadstimmar. Beräkningarna bygger på arbetade timmar enligt AKU och förväntad livslängd enligt SCB:s befolkningsprognoser.

⁹ Försörjningskvot = Antalet personer i hela befolkningen dividerat med antalet personer i arbetsför ålder (20-64 år).

Figur 1**Försörjningskvoten, totala befolkningen dividerat med befolkningen i arbetsför ålder (20-64 år). Åren 2004-2030 är prognoser**

Andel

Vem arbetar idag?

I genomsnitt arbetar vi åtta procent av livet per person i befolkningen (AKU 2003). De åtta procenten ska alltså försörja hela vårt liv, från barndom via utbildning till yrkesliv samt följande pensionsår. Om vi ska ha råd med välfärden är det med andra ord viktigt att försörjningsdelen inte minskar i framtiden. Delen kommer dock att sjunka om inget görs, dels därför att vi lever längre men även på grund av att befolkningsstrukturen förändras till allt fler i normalt icke yrkesaktiv ålder (andelen 0-19 åringar och 65+ åringar ökar). För att förstå hur vi kan bibehålla eller eventuellt öka försörjningsdelen behöver vi veta vem som bidrar med timmar och vem som inte gör det.

Det är i själva verket så att inte alla i befolkningen arbetar åtta procent av sina liv. Det är enbart de sysselsatta som ger timmar som samhället kan dra nytta av i form av skatter, som i sin tur kan användas till välfärd. År 2003 arbetade varje sysselsatt 10,7 procent av sina liv. De försörjer alltså inte bara sig själva utan även dem som arbetar lite mindre eller inte alls. Varje sysselsatt arbetade i genomsnitt 30,0 timmar per vecka. Räknat på fem veckors semester innebär det 33,2 timmar per vecka. Tas sedan även hänsyn till annan frånvaro blir den genomsnittliga arbetstiden ännu högre. De flesta av oss tycker redan att det är fullt tillräckligt.

Vad kan göras för att öka/behålla arbetstiden?

Om vi enbart tar i beaktande att vi kommer att leva längre i framtiden och låter alla andra omständigheter vara lika behöver varje sysselsatt arbeta 1,5 timmar mer per vecka för att vi på 20 års sikt ska bibehålla dagens försörjningsdel. Vill vi istället för att höja arbetstiden per vecka jobba längre måste varje sysselsatt arbeta 3,5 år längre, pension vid 68,5 års ålder. Vill vi gå ytterligare ett steg längre och lyssna på några av våra ledande analytiker som anser att vi ska höja försörjningsdelen till nio procent (samma som för 30 år sedan) får det ännu större påverkan på varje sysselsatt. För att nå upp till nio procent 2003 skulle varje sysselsatt behövt arbeta nästan 3,5 timmar mer per vecka alternativt gå i pension vid 72 års ålder. Är det realistiskt att tro att varje sysselsatt är beredd att öka sin arbetstid så mycket? Det är i alla fall inte den trend som AKU-data visar utan de visar snarare tvärtom, att den svenska arbetskraften vill arbeta mindre. Att få de redan sysselsatta till att arbeta lite mer är kanske möjligt om man på ett tydligt sätt motiverar att det är absolut nödvändigt, men det måste komma fler arbetstimmar även från annat håll. Var kan vi då hitta dessa timmar?

Det finns ett flertal andra alternativ, t.ex. att använda det arbetskraftsutbudet som erbjuds men är outnyttjat, att få ungdomarna till att göra inträde på arbetsmarknaden tidigare än idag, att förbättra rehabiliteringen av sjukfrånvarande och sjukskrivna för att få tillbaka dem till arbetet, att förbättra integrationen av utrikes födda så att deras andel sysselsatta ökar, arbetskraftsinvandring eller kanske mer drastiskt genom att slopa den femte semesterveckan.

Outnyttjat utbud

År 2003 var det, enligt AKU, så många som 573 000 personer som uppgav¹⁰ att de ville arbeta men inte fick möjlighet att arbeta alls eller i mindre utsträckning än de skulle vilja. Att det finns personer som arbetar mindre än de skulle vilja är kostsamt för samhället eftersom det innebär att dessa personer ofrivilligt får en lägre försörjningsdel. Om alla som arbetade mindre än de skulle vilja fick möjlighet att arbeta så mycket som de önskade skulle det sammanlagt innebära drygt 14,6 miljoner timmar per vecka, vilket är drygt 11 procent av det totala antalet arbetade timmar! Det ger igenomsnitt 2,5 timmar mer per vecka och person i befolkningen. Män och

---

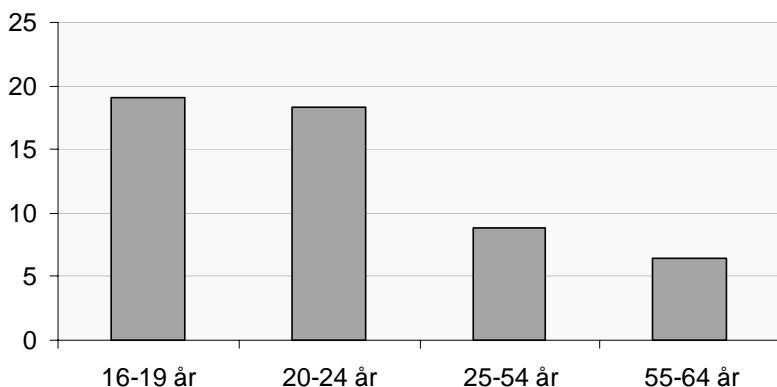
¹⁰ AKU frågar dels dem som inte arbetar om de skulle vilja arbeta och dels dem som arbetar om de skulle vilja arbeta mer. Vidare frågar vi hur mycket (mer) de skulle vilja arbeta.

kvinnor erbjuder i princip lika mycket outnyttjad tid, med någon övervikt för männen.

Andelen personer som erbjuder outnyttjad tid är störst bland ungdomarna. I åldersgrupperna 16-19 år och 20-24 år uppgår en så hög andel som en femtedel att de skulle vilja arbeta mer. Det är dubbelt så mycket som åldersgruppen 25-54 år. I timmar räknat erbjuder, inte helt oväntat, 25-54 åringarna mest tid, 8,4 av de 14,6 miljoner timmarna. Dock ska sägas att trots satsningarna på studier för ungdomar erbjuder de inte obetydliga 4,1 miljoner outnyttjade timmar.

Figur 2
Andelen personer som erbjuder outnyttjad tid.

Procent

Jämfört med svenskfödda erbjuder utrikes födda dubbelt så många oanvända timmar per person i befolkningen. Gruppen utrikes födda utgör dock endast ca 15 procent av befolkningen.

Regional fördelning av outnyttjad arbetstid

Regionalt fanns det 2003 stora skillnader i andelen personer som erbjuder oanvänd tid. Lägst andel hade Kronobergs län med ca 7,5 procent, tätt följt av Stockholms och Jönköpings län på drygt 8,5 procent. Högst andel hade Norrbottens, Gävleborgs och Gotlands län, där Norrbotten hade allra högst andel med nästan 13 procent. De senaste tio åren har Västerbottens och Södermanlands län lyckats bäst med att minska andelen outnyttjad arbetskraft. Med den stora befolkningen i länen Stockholm, Västra Götaland och Skåne skulle riket få ut flest timmar om de länen lyckades eliminera

sin andel. Tillsammans står de för nästan hälften av de outnyttjade timmarna, 7,2 miljoner timmar.

Finns det outnyttjade arbetskraftsutbudet bland de arbetslösa?

Det outnyttjade arbetskraftsutbudet består av tre delar. Tre femtedelar av utbudet kommer från arbetslösa och vardera en femtedel från personer utanför arbetskraften respektive undersysselsatta. Den senare gruppen är mycket intressant eftersom det är personer som redan har en anknytning till arbetsmarknaden, men på grund av bristen på arbete inte har möjlighet att arbeta i den utsträckningen de vill. Det finns en hel del intressanta mönster bland de undersysselsatta. T.ex. är det mer än 20 procent av de deltidsarbetande som vill arbeta mer. Vi kan därmed konstatera att diskussionen om rätten till heltid i hög grad är relevant. Andelen gäller för både män och kvinnor. Vidare kan vi se att jämfört med de fast anställda är de med en tidsbegränsad anställning i mycket högre grad undersysselsatta. Vi kan också se att undersysselsättning är betydligt mer utbrett bland kvinnor. Skillnaden mellan sektorerna är betydande med högst andel (8,2 procent) inom kommunal sektor, lägst andel (2,2 procent) inom statlig sektor och med den privata sektorn där emellan (4,9 procent).

Matchningsproblem

Det finns alltså ett stort utbud av arbetskraft som samhället inte använder. Skulle vi klara av att använda alla dessa erbjudna timmar hade den genomsnittliga delen av livet som vi arbetar ökat till nästan 9 procent (AKU 2003), alltså den nivå som några av våra ledande analytiker anser nödvändig. Däremot är det nog orealistiskt att tro att vi kan ha en sådan optimal matchning att alla erbjudna timmar används. Lite tröghet på arbetsmarknaden får vi räkna med när det gäller att utbud och efterfrågan ska stämma överens. Viss arbetslöshet är t.ex. oundviklig med tanke på att personer ibland är mellan jobb. Det borde dock finnas möjlighet att använda fler av de erbjudna timmarna.

Tidigare inträde på arbetsmarknaden

Istället för att arbeta längre, alltså senarelägga pensionen, kan man tänka sig alternativet att börja arbeta i yngre åldrar än i dag. Etableringen på arbetsmarknaden har senarelagts under 90-talet. Det lig-

ger i linje med regeringens målsättning att hälften i en årskull ska ha påbörjat eftergymnasial utbildning innan de fyllt 25 år. Så var nästan fallet 2003. Ett extremt alternativ är att lägga ned den satsningen och istället försöka få alla ungdomar till att arbeta. Regeringen har visat med sitt mål och sina satsningar på bl.a. utökat antal högskoleplatser att den inte anser att det är lösningen på "problemet". Däremot har regeringen tillsatt ett antal utredningar som ska se över utbildningssystemet. Eventuellt resulterar det i ett effektivare utbildningssystem vilket i sig kan ge resultatet av ett tidigare inträde på arbetsmarknaden. Det pratas även om att Sverige i den globala ekonomin måste bli mer av ett kunskapssamhälle snarare än ett produktionssamhälle. Då ter sig utbildning som lämpligt.

Sjukfrånvarande och sjukskrivna åter i arbete

Något som egentligen inte är ett alternativ utan en nödvändighet är att fortsätta arbetet med att sänka sjukfrånvaron och sjukskrivningarna. Helt uppenbart är det väldigt viktigt för de drabbade personerna men det skulle även ge en ökad försörjningsdel, ökade intäkter samt minskade kostnader. Vinsterna ekonomiskt blir därmed alltså dubbla. Skulle vi lyckas få hälften av de sjukfrånvarande¹¹ (längre än ett år) tillbaka till arbetet och arbeta 50 procent av normal tid skulle den genomsnittliga arbetstiden av livet öka från 8,0 till 8,1 procent.

Arbetskraftsinvandring/förbättrad integration

Ett ytterligare alternativ som ger många vinster är en förbättrad integration av utrikes födda på arbetsmarknaden. Om de utrikes födda som redan finns i befolkningen skulle få möjlighet att arbeta i samma utsträckning som svenskfödda skulle den genomsnittliga försörjningsdelen stiga till 8,3 procent. Det alternativet skulle självfallet även för många utrikes födda ge stora vinster på det personliga planet. Troligtvis skulle det även ge en bättre arbetsmarknad i och med större mångfald.

Beträffande utrikes födda har det också diskuterats mycket om arbetskraftsinvandring. Skulle det komma hit 200.000 utrikes födda med samma egenskaper och möjligheter som de utrikes födda som redan finns i den svenska befolkningen (samma sysselsättningsintensitet och genomsnittlig arbetstid) skulle den genomsnittliga för-

---

¹¹ Här ingår inte alla sjukskrivna utan dessa beräkningar bygger på sjukfrånvaron. Det finns en del personer som är både sjukfrånvarande från ett arbete och sjukskrivna, men det finns utöver dessa även personer som inte är frånvarande från något arbete men likväl sjukskrivna.

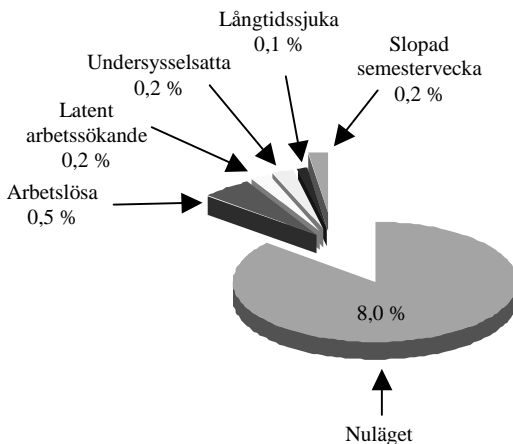
sörjningsdelen sjunka till knappt åtta procent (p.g.a. att utrikes födda har lägre sysselsättningsintensitet och genomsnittlig arbetstid än genomsnittet i befolkningen). Det går alltså inte enbart att locka hit fler utrikes födda.

Om det däremot skulle komma hit ytterligare 200.000 utrikes födda med samma egenskaper och möjligheter som svenskfödda skulle den genomsnittliga försörjningsdelen stiga med knappt 0,1 procentenhet. En ökning med 200.000 utrikes födda skulle alltså inte ge särskilt stor effekt. Man kan också ställa sig frågan varför utrikes födda som kan få arbete utomlands skulle välja att komma just till Sverige?

Slopa den femte semesterveckan

Ett alternativ som ligger i linje med att få de redan sysselsatta till att arbeta mer är att slopa den femte semesterveckan. Detta förslag är inte heller nytt utan har funnits med i debatten om mer arbete. Att slopa den femte semesterveckan skulle ge en viss ökning av den genomsnittliga försörjningsdelen upp till 8,2 procent. Problemet med detta alternativ är alltså dels att effekten på försörjningsdelen blir förhållandevis liten, dels att det är tveksamt om de sysselsatta accepterar detta.

Figur 3
Nuvarande genomsnittlig försörjningsdel per person i befolkningen samt nämnda alternativs möjliga tillskott

Slutsatser

Debatten om huruvida det krävs mer arbete för att bibehålla den svenska välfärden kommer säkerligen att fortsätta. Artikeln ger möjlighet att vidga perspektivet i debatten till att inte enbart handla om att få de redan sysselsatta till att arbeta fler timmar eller fler år. Det finns med andra ord fler alternativ, t.ex. få en större andel av utrikes födda i arbetskraften eller att använda de timmar som redan erbjuds. Oavsett vilken väg man väljer att gå finns det en mycket viktig faktor som behöver förbättras och det är matchningen av utbud och efterfrågan. Att enbart uppmana de sysselsatta till att arbeta mer löser inte problemet för dem som inte får möjligheten att arbeta. Inte heller enbart genom att få fler utrikes födda i befolkningen "räddas" den svenska välfärden, det krävs då en klart förbättrad integration på arbetsmarknaden. Troligen krävs det även fler jobb för att öka antalet arbetade timmar i önskad utsträckning. Då är det viktigt att de nya jobben går att kombinera med utbudet, de nya jobben måste gå att tillsätta med den arbetskraft som erbjuds. Med andra ord finns det många möjligheter/alternativ för att rädda den svenska välfärden, dock är det en stor utmaning.